

Význam a smysl knihovny v pojetí dětí a dospívajících

The meaning and purpose of library in children's and adolescents' conception

PhDr. Kateřina Homolová, Ph.D. / Ústav bohemistiky a knihovnictví,
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Slezská univerzita v Opavě
(Institute of Czech Language and Library Science, Faculty of Philosophy
and Science, Silesian University in Opava)

Resumé:

Příspěvek představuje dílčí výsledky získané smíšeným výzkumem v rámci projektu realizovaného pedagogy a studenty Ústavu bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě *Knihovna v mezigeneračním pohledu*. Ve vstupní části textu je stručně představena použitá metodologie. Těžiště příspěvku tvoří přehled dat získaných individuálními interview s dětskými a dospívajícími respondenty. Cílem je prezentovat specifický způsob vnímání významu a smyslu knihovny u nejmladší generace uživatelů.

Klíčová slova: knihovna, význam, smysl, dětský uživatel, dospívající uživatel, analýza pojetí

Summary:

The paper informs about a research project that is being implemented by teachers and students of the Institute of the Czech language and Library Science, Faculty of Philosophy and Science, Silesian University in Opava, focussing upon the determination of the importance and the role of the library in an intergenerational perspective. The paper presents the philosophy and the methodology of the research project, its chief objectives and the single targets, analysing also the motives having lead to qualitative approach and behavioral research methods. Psychometric elements as well as a mixed-method strategy have been used for data acquisition and their analysis. In general, the paper intends to show ways allowing very effective exploration and utilisation of both general and specific users' attitudes.

Key words: library, meaning, purpose, child user, adolescent user, conception analysis

Úvod

Veřejné knihovny musí v současnosti čelit řadě výzev, jež souvisí se změnami různého charakteru. Způsob, jakým tyto instituce na změny reagují, se ve velké míře odráží v jejich percepci nejen uživateli, ale také širokou veřejností.

Projekt *Knihovna v mezigeneračním pohledu*¹ má za cíl nabídnout kvalitativním výzkumem podloženou studii proměny chápání funkcí a společenských rolí knihovny v závislosti na věku jejích stávajících či potenciálních uživatelů. Taková zkoumání jsou klíčová zejména pro přípravu pracovníků *knihoven komunitního typu* – umožňují jim poznat a následně vycházet z vnitřních úvah a motivací jednotlivých kategorií uživatelů, a tím se efektivně přiblížit koncepci *místa mezigeneračního setkávání*.

V současnosti není v českém prostředí obvyklé výzkumně zjišťovat pohled příslušníků jednotlivých generací na knihovnu. Komplexní studie věnující se poznání proměn pohledu na knihovnu, která se váže na věk uživatele a určuje tak rámec efektivity knihovnických služeb, není dosud zpracována.

¹ Projekt je realizován s podporou Slezské univerzity v Opavě v rámci Studentské grantové soutěže Slezské univerzity v Opavě, reg. č. 21/2013.

Předmětem projektu *Knihovna v mezigeneračním pohledu* je pomocí analýzy pojmu knihovna a jeho asociací včetně subjektivních konotací vyslovených danou cílovou skupinou respondentů zjistit způsoby nahlížení dětí a dospělých na veřejné knihovny, jejich funkce, poslání, a tím přispět k určení směru a posílení významu těchto institucí pro budoucnost.

Jedním z hlavních předpokladů, ze kterých projekt vychází, jsou probíhající změny ve vnímání veřejných knihoven širokou veřejností. Proto se tento náš záměr nezabývá pouze názory stávajících čtenářů a uživatelů knihoven, ale i těch potenciálních. To souvisí s faktem, že především veřejné knihovny jsou institucemi otevřenými a jedním z hlavních trendů v jejich vývoji je poskytovat služby nejen registrovaným čtenářům a uživatelům, ale veřejnosti bez rozdílu.

Hlavním cílem projektu je tak snaha o komplexní poznání způsobu a směru uvažování dětských a dospělých respondentů o knihovně, jejich funkcích a o její roli v životě jednotlivců i v současné společnosti. Takto koncipovaná práce se snaží:

- poznat vývojově vázané stereotypy v konceptualizaci knihovny a účelně s nimi pracovat,
- zjišťovat motivaci mínění uživatelů o knihovně a tím přispět k efektivní práci knihovníků s jejich specifickými skupinami,
- zmapovat hlavní oblasti zájmu potenciálních i současných uživatelů do budoucna, a tím přispět k určení směru, kterým by se měly komunitní knihovny vydat, aby byly i nadále schopny co nejefektivněji uspokojovat potřeby svých uživatelů.

Zkoumání konceptu knihovny

Jako výchozí byl zvolen **přístup kvalitativní**, který se zaměřuje na to, jak jedinci a skupiny nahlízejí okolní svět a fenomény v něm přítomné. Tento typ výzkumu využívá induktivního postupu, ve kterém dochází na základě sebraných dat k „*vytvoření tvrzení, z nichž lze poté odvodit obecné závěry*“.² Základem kvalitativního výzkumu tedy není ověřování hypotéz, ale „*snaha nalézt motivy a důvody, které stojí za jednáním lidí, a význam, který lidé okolním jevům a věcem přisuzují*“.³

Kvalitativní přístup v nejobecnější rovině představuje řadu postupů, kterými se snažíme dojít porozumění zejména sociálním faktům či problémům. Disman⁴ charakterizuje kvalitativní výzkum jako nenumerické šetření a interpretaci sociální reality, podle Hendla⁵ se jedná o proces hledání porozumění zvolenému sociálnímu a lidskému problému. Z tohoto vyplývá, že kvalitativní přístup nabízí možnost získat poměrně hluboký vhled do oblasti, kterou si výzkumník předem stanovil. Umožňuje odhalit a porozumět tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě příliš nevíme.⁶

Kvalitativnímu přístupu pak dle kritérií Švaříčka a Šedové⁷ odpovídá vedle samotného tématu zkoumání jak námi zvolená metoda sběru dat, metoda usuzování, typ dat a způsob jejich analýzy, tak výsledky i závěry, které na jejich základě o dětském a dospívajícím pojetí knihovny činíme.

² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 36.

³ Tamtéž, s. 50.

⁴ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, 2002.

⁵ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, 2005.

⁶ Srov. STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*, 1999.

⁷ Srov. ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007.

Pro vlastní realizaci kvalitativní roviny výzkumu jsme zvolili **fenomenologický přístup**. Ten se zaměřuje na popis a porozumění zkušenosti jedince či kauzalitu jevů a skutečností. Pracuje s poměrně malým vzorkem respondentů, nejčastěji je to 10–15 osob. Cílem fenomenologické studie není tvořit nové teorie, ale spíše přinášet nová témata pro další výzkum. Výstupy z tohoto typu studie mají proto spíše inspirační charakter. Lze je ale potom dále ověřovat kvantitativně.⁸

Individuální interview

Pro získávání relevantních dat byla využita metoda polostrukturovaného interview. Tento model je založen na vypracování základních tematických okruhů ze strany tazatele. Rozhovor je poté strukturován těmito tematickými okruhy, ale jen do té míry, kterou si zvolí respondent. Rozhovor má tedy „jasně definovaný účel, ale pružnou strukturu získávání informací“.⁹ Důraz je kladen především na to, aby byly zodpovězeny otázky týkající se „zkušeností, chování, názorů, pocitů, vnímání i celkového kontextu zkoumaného jevu“.¹⁰ Tento typ informací je typický pro fenomenologický rozhovor, který se zaměřuje na „získávání podrobností o zkušenostech jedince v kontextu historie jeho života“.¹¹ Interpretace takto získaných dat poté probíhá pomocí popisu „tzv. esence zkušeností jedinců“.¹² Účelem takto provedeného výzkumu je porozumění určitým fenoménům, aby bylo možné na ně lépe reagovat a přijmout určitá opatření.

V projektu Knihovna v mezigeneračním pohledu bylo použito jako základní struktury pouze dvou otázek: *Co je knihovna?* a *K čemu slouží?* Doplňující otázky byly voleny adekvátně vývojovým charakteristikám oslovaných respondentů, jejich životní a čtenářské zkušenosti.

Data získaná individuálními polostrukturovanými interview mají vždy textovou povahu, a proto je lze v duchu realistického přístupu k analýze kvalitativních dat podle Silvermana¹³ zpracovávat jako popis vnější skutečnosti a vnitřní zkušenosti respondentů. Základní analytické nástroje nestojí na kvantifikaci, ale především na vytváření významových kategorií a na jejich deskripci.¹⁴ Účelem kvalitativní analýzy je přinést evidenci o tom, že daný jev existuje a je určitým způsobem strukturován.

Základem naší práce s daty proto souhlasně s doporučeními publikovanými Švaříčkem a Šeďovou¹⁵ bylo otevřené kódování – poměrně univerzální a velmi efektivní způsob jejich prvotního zpracování. Získané údaje byly rozebrány (texty rozloženy na jednotky), konceptualizovány (jednotkám byla přidělena jména) a složeny novým způsobem. V na-

⁸ Sekundárně projekt zahrnoval také nástroje výzkumu chování – sémantický diferenciál a Q-třídění. S jejich pomocí jsme se snažili převést kvalitativní informace získané formou rozhovoru na data, jež mají kvantitativní formu a širší potenciál pro vzájemnou komparaci. Vytěžením dat sémantického diferenciálu jsme měli možnost odhalit individuální psychologický význam pojmu knihovna u jednotlivých dílčích věkových skupin a zachytit vývojové trendy v této oblasti. Stejně tak aplikací Q-třídění jsme zamýšleli vniknout pod povrch mechanismů oceňování knihovny jako instituce těmito cílovými skupinami, pojmenovat a doložit vývojově determinované možnosti a limity jejich nazírání na knihovnu. K těmto metodám a jejich aplikacím viz KERLINGER, Fred N. *Základy výzkumu chování*, 1972. HOMOLOVÁ, Kateřina. *Q-metodologie a sémantický diferenciál v pedagogickém výzkumu dětského čtenářství*, 2006.

⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 164.

¹⁰ PATTON, Michael. *Qualitative research and evaluation methods*, s. 169.

¹¹ Tamtéž, s. 180.

¹² Tamtéž, s. 267.

¹³ In: ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007.

¹⁴ Srov. HENDL, Jan. 2005.

¹⁵ Srov. ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 2007.

šem případech jednotky tvořily nikoli formální, ale významové celky různé velikosti (slova i slovní spojení, věty i souvětí). Každé jednotce jsme pak přidělili kód (slovo, krátká fráze) vystihující typ jednotky (jevu) a odlišující ji od ostatních. Některé kódy jsme volili ad hoc, při volbě jiných jsme vycházeli z odborné terminologie, ale přistoupili jsme rovněž k in vivo kódům (živým kódům, sestaveným z autentických výroků respondentů) tam, kde výpovědi našich respondentů byly přílehavé k dokládaným vývojovým charakteristikám. Množinu kódů jsme pak kategorizovali a tyto kategorie hierarchicky uspořádali.

Výzkumný vzorek

První fáze výzkumného záměru byla orientována na nejmladší generaci stávajících či potenciálních uživatelů knihoven – na děti v mladším školním věku (žáci 1. – 5. tříd ZŠ) a na dospívající v rané adolescenci (studenti středních škol). Hlubkové individuální rozhovory byly realizovány celkem s 60 respondenty spadajícími do této „generace“, konkrétně pak s 35 mladšími školáky a s 25 dospívajícími. Pro co nejpestřejší vzorek byli vybíráni respondenti z menších i větších sídel (od 1 do 250 tisíc obyvatel) a z různých typů škol.

Přehled výsledků individuálních tázání

Užitím taktu koncipovaného výzkumu jsme chtěli poznat „živé“ uvažování dětí a dospívajících o knihovně. Dále v textu nabízíme přehled hlavních výsledků, k nimž jsme dospěli v první fázi zkoumání mezigeneračního pojetí knihovny, tzn. po analýze dat získaných z rozhovorů s dětskými a dospívajícími respondenty.¹⁶ Pro zachování životnosti dat nabízíme doslovný přepis autentických výroků (bez gramatických a stylistických úprav), který v textu uvádíme kurzívou.

Na námi oslovené **děti** – mladší školní respondenty – působila knihovna jako instituce převážně pozitivně, většina z našich nejmladších respondentů ji také v době tázání aktivně navštěvovala. Děti spatřovaly v knihovně velmi často *ideální místo, na kterém by nic neměnilo*. Doplnujícími otázkami jsme pak zjišťovali motivace pro taková tvrzení.

Hlavními pozitivy, která mladší školáci na knihovně spatřovali, byly na prvním místě *rozvíjení znalostí* (užitečných pro školu), dále pak *získávání informací z četby* (využitelných v různých sociálních situacích a v životě mimo školu, tj. dovedností) a v neposlední řadě i *rozvoj vlastního čtení* (zlepšování techniky čtení, upevňování čtenářského návyku a formování čtenářského vkusu). Následovala řada méně frekventovaných výroků o knihovně jako místu, jehož posláním je pořádat zábavné akce (zejména noční návštěvy, exkurze a malá divadelní představení) a dávat prostor k trávení volného času méně tradičním způsobem.

Mladší školáci rovněž vnímali knihovnu jako instituci přirozeně spojenou s pravidly, která však v nich nezbuzovala negativní emoce. Většina z oslovených respondentů, chlapců i dívek, automaticky asociovala s knihovnou studijní atmosféru a tvrdila, že *v knihovně musí být ticho*.

Nejčastější odpovědi dotazovaných mladších školáků na otázky, co je knihovna a k čemu slouží, reprezentují následující výroky:

Knihovna je velký dům, kde je plno knih.

Knihovna slouží ke čtení a půjčování knih a časopisů domů.

Knihovna slouží k půjčování knih, které jsou seřazeny abecedně.

Nemusíme si díky knihovně kupovat knihy.

¹⁶ Podrobné analýzy a interpretace výsledků zkoumání smyslu a významu knihovny v životě nejen dětských, ale i dospělých a seniorských respondentů nabídne připravovaná monografie *Knihovna v mezigeneračním pohledu* (2014, v tisku) a rovněž postupně publikované další dílčí studie.

Naučíme se tam do školy.

Naučíme se tam číst z knížek.

Rozvíjíme si tam fantazii a získáme informace.

Knihovna je dobrá k odpočinku a relaxaci.

Hrají se tam hry a pořádají se besedy.

Z rozhovorů s **dospívajícími** respondenty – mladými adolescenty – vyplynulo, že rovněž oni knihovnu nejprve charakterizovali vnějškově, tzn. jako *budovu* nebo jako *místnost, která uchovává knihy*. Jiní ji vnímali jako *místo, kde lidé mohou získat informace nutné pro vzdělání* a zároveň *slouží k rozvíjení četby druhých lidí*. Primární funkcí knihovny pak dle oslovených adolescentů bylo jednoznačně *půjčování knih lidem*. Mezi nejčastějšími odpověďmi se dále objevovalo tvrzení, že *v knihovně můžeme pracovat na počítači* nebo *využívat internet*. Dalším důležitým rysem této instituce pro dotazované dospívající – a zcela ve shodě s mladšími oslovenými respondenty – bylo i to, že *knihovna je místem klidu* a také *odpočinku a relaxace*. Takto viděná knihovna jim nabízela buď příjemné strávení volného času (nejčastěji četbou), nebo místo pro soustředěné psaní domácích úkolů do školy.

Při dalším tázání pak dospívající označovali jako specifický znak knihovny také řazení knih podle abecedy, případně podle žánrů (v závislosti na konkrétní zkušenosti z navštěvované knihovny). Adolescenti zmiňovali již více generačně laděné charakteristiky, jako že *se zde nacházejí knihy pro mladé i staré*. Rozlišení „mladých“ a „starých“ charakteristik uživatelů knihovny, a tím i knihovny samotné, se objevovalo častěji ve výrocích o smyslu knihovny a o její roli v životě člověka. V tomto duchu se vyjádřila jedna z oslovených adolescentek, která tvrdila, že *knihovna může sloužit pro volný čas, pokud hlavně starší lidé nevědí, co dělat; půjčí si tedy knihu a přečtou si něco, co je zajímavé*. Doplnila však, že *hodně příběhů jde najít na internetu místo chození do knihoven, ale starší lidé ani neví, co je internet, tak raději chodí půjčovat knihy do knihoven*.

Chlapci i dívky ze vzorku starších dospívajících respondentů se vyjadřovali shodně o pozitivě knihovny, ve vnímání negativ byly výraznější výroky chlapců. Některé oslovené adolescentní dívky viděly knihovnu výlučně jako *budovu starou, s tmavými místnostmi, s knihami namačkanými v regálech*. Někteří chlapečtí respondenti vnímali knihovnu jako prostor *většinou malý, nevyhovující, tmavý, neútulný*, kde sice mohou nalézt zdroje pro svou školní práci i zajímavosti k volnočasovým aktivitám, ale kde nemají chuť strávit delší čas.

Adolescenti také více než mladší dotazovaní poukazovali na možná vylepšení služeb knihovny (ve většině případů směrem k vyššímu podílu atraktivních akcí a soutěží pro uživatele v mladém věku), včetně požadavků na náplň práce knihovníků a knihovnic (zde ve smyslu poskytování rad a tipů pro zájmovou četbu).

Nejčastější odpovědi dotazovaných adolescentů na otázky, co je knihovna a k čemu slouží, reprezentují následující výroky:

Slouží k zapůjčení knih.

Jsou zde židle a stoly a plno regálů s knihami.

Je to místnost s knihami, které jsou seřazeny podle abecedy.

Je určena pro vzdělávání a získávání informací.

Využívají ji studenti pro povinnou literaturu.

Knihovna je místem klidu a odpočinku.

Knihovna je výhodná, protože si knihy nemusím kupovat.

Slouží k pořádání výstav.

Můžeme zde jít na počítač a internet.

Slouží lidem, kteří rádi čtou a mají dost volného času.

Navštěvují ji děti i dospělí, ale hlavně starší lidé.

Co je knihovna a k čemu slouží?

Shrneme-li data získaná z kvalitativní části zkoumání pojetí knihovny – z individuálních interview, pak v odpovědích na základní otázku u respondentů v **mladším školním věku** je knihovna viděna jako budova, kterou děti i dospělí navštěvují nejčastěji se školou při exkurzích a akcích pro ně knihovnou organizovaných. Knihovnu spatřovali jako místo, kde se lidé nejen vzdělávají „pro školu“ a získávají informace „pro život“ a kde si za tím účelem půjčují knížky, časopisy, aniž by si je museli koupit. Viděli ji také jako místo, kde má být a je především ticho, ale zároveň se zde může rozmanitě relaxovat a mohou se hrát hry s kamarády. Kategorizací in vivo kódů sebraných k primární identifikaci knihovny (co je knihovna) jsme tak vytvořili triádu nejčastějších označení *budova – půjčovna – herna*. Kategorizací in vivo kódů spadajících do oblasti smyslu a významu knihovny (k čemu knihovna slouží) jsme pak dospěli k triádě *znalosti – dovednosti – návyky*. Ta odráží základní charakteristiky knihovny vnímané námi oslovenými mladšími školáky jako instituce 1. vzdělávající, 2. rozvíjející gramotnost funkční s důrazem na složku gramotnosti čtenářské a 3. kultivující osobnost člověka (nejen) jako čtenáře. Jako takto charakterizovaná instituce byla knihovna námi dotazovanými mladšími školáky vesměs vnímána jako přístupná, přátelská a přívětivá.

Dospívající respondenti ve shodě s mladšími oslovenými dětmi charakterizovali knihovnu rovněž v první řadě vnějšími znaky a jejími primárními funkcemi. Dále v jejich výpovědích byly tyto základní charakteristiky rozvíjeny a doplňovány o osobní rozměr knihovny, resp. o její subjektivní reflexi, a to v duchu ambivalence „knihovna obecně“ x „knihovna a já“.

Kladně bylo námi dotazovanými středoškoláky hodnoceno ticho v knihovně. Vyzdvihován byl i relaxační rozměr atmosféry v knihovně. Respondenti zmiňovali, že je knihovna místem, kde se pořádají výstavy. Jiné aktivity nabízené knihovnou neuváděli, neboť je z vlastní zkušenosti neznají. Paradoxně jim pak v knihovně chyběly soutěže nebo hry. Pokud na adolescenty působila knihovna negativně, pak proto, že se jim jeví velmi staticky, jako místo, které se jen těžce mění. Byla pak brána jako vážná a stará instituce, které chybí náboj pro to, aby zaujala právě tuto věkovou kategorii.

Kategorizací in vivo kódů sebraných k primární identifikaci knihovny (co je knihovna) jsme tak z výpovědi adolescentů vytvořili triádu nejčastějších označení *půjčovna – pracovna – odpočívárna*. Kategorizací in vivo kódů spadajících do oblasti smyslu a významu knihovny (k čemu knihovna slouží) jsme pak zde dospěli k triádě činnosti motivovaných označení *kumulace – relaxace – kompenzace*. Podle tázaných adolescentů knihovna kumuluje a schraňuje vědomosti pro další generace, což z ní činí instituci vnímanou jako důležitou navzdory aktuálním vývojovým měřítkům. Knihovna také nabízí klid pro práci či odpočinek. To uměli ocenit ti adolescenti, kteří si v prostoru knihovny mohou vypracovat úkoly do školy nebo na chvíli vystoupit z dynamického proudu životních zážitků. Přesto je však knihovna stále více v jejich očích orientována na starší lidi, kteří mají na takovou instituci čas a kterým tato nabízí jakousi náhradu za již ne tak „naplno žitý skutečný život“.¹⁷

¹⁷ Zde se nabízí diskuse s již publikovanými závěry o vztahu dospívajících ke knihovně, například viz HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*, 2008. HOMOLOVÁ, Kateřina. *Možnosti zkoumání současného dospívajícího čtenáře*, 2012. HOMOLOVÁ, Kateřina. *Dětský a dospívající čtenář*, 2013.

Závěr

Výzkum pojetí knihovny u dětí a dospívajících byl motivován v zásadě jen dvěma elementárními otázkami: *Co je to knihovna? K čemu slouží?* Po bližším proniknutí do významových a hodnotových prostorů již jen prostřednictvím fenomenologických interview bylo však nasnadě, že trivialita otázek i tušená jednoznačnost odpovědí jsou pouze zdánlivé. Další fáze zkoumání (data jsou v době přípravy tohoto příspěvku ve zpracování) budou postupně odhalovat konkrétní aspekty specifického způsobu přisuzování významu a spatřování smyslu instituce knihovny v životě nejen dětí a dospívajících, ale i dospělých a seniorů. V konečném důsledku pak budeme moci poznat vývoj vztahu ke knihovně na pozadí psychosociálních proměn uživatele.

Již v této fázi zpracování získaných dat se rovněž ukazuje, že volba v příspěvku výše představené výzkumné strategie je pro zkoumání aktuálních trendů v uživatelských postojích více než vhodná. Přináší velké množství dat, s nimiž lze pracovat na hned několika úrovních náročnosti jak analýzy, tak interpretace. Vždy však spojených s realitou knihovnické praxe tím nejpevnějším způsobem – uživatelem a jeho míněním.

Použité zdroje a literatura:

ADDAMS, Helen a John PROOPS (eds.). *Social discourse and environmental policy: an application of Q methodology*. Cheltenham: Edward Edgar Publishing, 2000. ISBN 978-1-84064-203-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HOMOLOVÁ, Kateřina. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7268-641-3.

HOMOLOVÁ, Kateřina. *Možnosti zkoumání současného dospívajícího čtenáře*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2012. ISBN 978-80-7248-808-7.

HOMOLOVÁ, Kateřina. *Dětský a dospívající čtenář*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2013. ISBN 987-80-7248-952-7.

HOMOLOVÁ, Kateřina. Q-metodologie a sémantický diferenciál v pedagogickém výzkumu dětského čtenářství. In: *Současné metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu*. Sborník příspěvků z XIV. konference ČAPV (CD-ROM + Sborník anotací). Plzeň: PdF ZČU, 2006. ISBN 80-7043-483-X.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KERLINGER, Fred N. *Základy výzkumu chování*. Praha: Academia, 1972.

OSGOOD, Charles, George J. SUCI a Percy H. TANNENBAUM. *The measurement of meaning*. Urbana: University of Illinois Press, 1957.

PATTON, Michael Q. *Qualitative research and evaluation methods*. 3rd ed. Thousand Oaks (CA): SAGE, 2002. ISBN 0-7619-1971-6.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

SMÉKALOVÁ, Lucie a Kateřina HOMOLOVÁ. Metodologická argumentace M. M. Bergmana v kontextu užití Q-metodologie a sémantického diferenciálu ve výzkumu smíšeného designu. *Paidagogos*, roč. 14, č. 2, 2013. ISSN 1213-3809.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ (eds.). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.